

Om je als vrouw tussen de 'geveleugelde' mannen te begeven, was iets heel aparts in de vooroorlogse begintijd. Een nieuw avontuur voor 'dat-kan-ik-ook! vrouwen. 'Opvliegende manwijven zul je bedoelen!', riepen conservatieve opvoeders en puriteinen. Deel 2 in de serie van Ary Ceelen over de eerste vrouwelijke zweefvliegsters.

Willy Grotenhuis, eerste vrouw met C-brevet

Zweefvliegen als sport voor vrouwen
Deel 2 over zweefvliegsters uit de jaren dertig

Deel 1 in Thermiek•2006-2 ging over de 18-jarige Emmy de Bink uit Leiden, die op 4 augustus 1935 tijdens een vlieggkamp op Welschap als eerste vrouw het B-brevet (nr. 33) behaalde. Emmy vond dat zweefvliegen ook een sport voor vrouwen was en schreef met een vlotte pen over haar ervaringen in enkele tijdschriften. In deel 1 noemden we ook Dina Popken, de eerste vrouw met een A-brevet (nr. 42). Toch kwamen er in de vooroorlogse jaren maar weinig zweefvliegende vrouwen en meisjes in beeld. Voor zover ze er waren, behaalden ze zelden een brevet. Maar enkelen zetten fanatiek door. Bedenk dat de kosten van het clublidmaatschap en het vliegen best hoog waren in die crisis-

jaren, al werd de zweefsport (ten opzichte van de luxe motorvliegerij) wel de 'stuiversluchtvaart' genoemd. In de periode 1932-1940, waar het hier over gaat, waren er maar 23 vrouwen die het A-brevet behaalden. Slechts 13 gingen daarna door voor het B-brevet. Slechts 3 voor het C-brevet. Dat laatste kwam ook doordat er toen nog te weinig vlieg mogelijkheden waren om aan de C-eisen te voldoen. En dan nog een merkwaardige omstandigheid. Kon een vrouw in die tijd eigenlijk wel vliegend lid worden van een zweefvliegclub? Bij clubs boven de grote rivieren zou dat geen probleem zijn geweest, maar in het 'katholieke zuiden' lag dat anders. Zo konden vrouwen

1 Teuge 1937, vrolijke zweefvliegsters v.l.n.r.: Bé van Driest, Cily Diender, Willy Grotenhuis (eerste Nederlandse meisje met C-brevet), Willy van Laar en Lies Oosterbaan. Diender en Oosterbaan komen t.m. 1940 niet voor op de KNVVL brevettenlijst.

bij de Venlose Zweefvlieg Club geen lid worden. Ze behoorden andere bezigheden te hebben. In het jubileumboek van de VZC vinden we pas onder het jaartal 1958 deze bijzondere passage: '... er vond dit jaar nog een belangrijke doorbraak plaats op het gebied van de emancipatie van de vrouw. Voor het eerst in onze geschiedenis werd namelijk het lidmaatschap voor vrouwen in onze club opengesteld. Drie dames (o.a. Annie Hubers) maakten er gebruik van'. Annie's eerste oefenvlucht op Venlo met de Fokker-Gö-4 II, PH-180, staat genoteerd in haar vluchtenboekje op 3 september 1958.

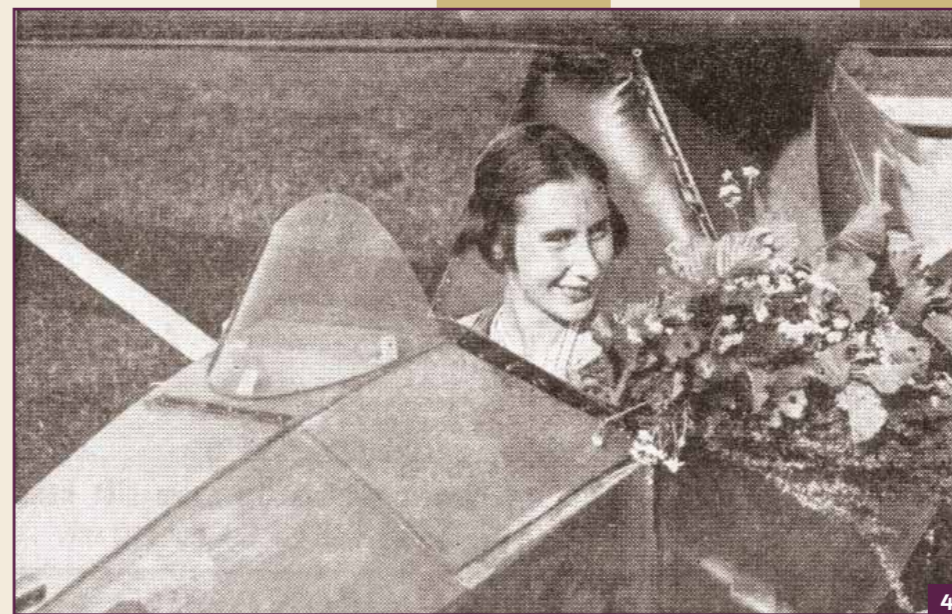
Vooroorlogse fatsoensnormen

Waarom zouden de Limburgers zelfs tot 1958 vrouwen de mogelijkheid hebben onthouden om te zweefvliegen? Kennelijk behoorden ze niet tot de 'kranige jongelui'. In het overwegend katholieke zuiden zag men ze liever in een dienstbare, afgescheiden positie. Wie weet dat nog? Daarom is het interessant om het tijdsbeeld van toen nog eens voor de geest te halen. De wereld zag er voor de oorlog en eigenlijk tot in de jaren vijftig heel anders uit. Oudere lezers weten nog wel dat we toen politiek en kerkelijk in vrij gesloten gemeenschappen leefden (de 'verzuiilde' samenleving). Dat uitte zich ook in het verenigingsleven. Enkele voorbeelden: padvindsters waren op katholieke, protestantse of algemene

2 Welschap, Rie Steeman wil leren zweefvliegen, maar dat gaat zomaar niet! Ze schreef over haar eerste les in het damesblad 'Libelle': '... Het was er door! Er mochten dames lid worden van de Eindhovense Zweefclub! (...). Ik was aangenomen en kon de volgende dag al de eerste les krijgen.' In 1937 behaalt ze het A en B-brevet.

3 Twente 1936, Henny Schipholt (TZC) start met Zögling tijdens zweefvlieggkamp.

4 Teuge 1939, A.C. Mastenbroek in de veldbloemen na behalen van C-brevet nr. 101 met Grunau Baby

(buitenkerkelijke) grondslag georganiseerd. De 'Rode Jeugd' hoorde bij de AJC (Arbeiders Jeugd Centrale) op sociaal-democratische grondslag. Er waren gereformeerde en hervormde mannen-, jongelings- en knapenverenigingen. Van vrouwen en meisjes werd veelal aangenomen dat hun positie meer ondergeschikt was. Zelfs de overheid handelde hiernaar: geen gehuwde vrouwen in dienst! In het zuiden van het land heerste 'het rijke roomse leven'. De RK-kerkvoogden zagen vrouwen liever verenigd in clubs als de Heilige Graal, uitsluitend bestemd was voor RK meisjes en vrouwen. De RK-kerk had toen nog veel invloed op de gezinsplanning (veel kinderen), de

opvoeding (RK scholen) en de cultuur en recreatie (RK-verenigingen). Clubs stonden onder toezicht van de pastoor nadat de bisschop eerst de clubstatuten had goedgekeurd. Daarbij werden voor vrouwen aparte regels opgesteld. En dat verklaart waarom vrouwen zoals in Venlo niet mochten zweefvliegen. Het zelfde was het geval bij de oprichting van de RK West Brabantse Aeroclub op 2 juni 1936. Het mooie jubileumboek van de WBAC (70 jaar) vermeldt dat de bisschop van Breda, die de statuten beoordeelde, het niet goed vond als ook meisjes tot de zweefvliegclub werden toegelaten. Geen vermenging van mannen en vrouwen, ook niet in deze luchtvaart.

Foto's: archief Ary Ceelen

Protestantse mannen mochten wel lid worden, maar zonder stemrecht. Blijkbaar was dat net iets minder erg! Zo waren toen de fatsoensnormen.

Begin nieuwe tijd

De mannelijke geestelijkheid stond ook wat vreemd tegenover de zweefvliegerij. Vliegen als een vogel en los van de aarde? Kon dat wel? Toch is er een nieuwsgierige pater geweest, pater H. Roosen (geestelijk adviseur van de RK WBAC), die in 1936 lessen kreeg op een Zögling. Na een boomlanding is hij er toch maar mee gestopt. Hij keerde licht beschadigd terug op aarde. Overigens, ooit iets gelezen over een vliegende non? Dat kon ook niet in kloostertenuen. Enkele zusters hielden zich later wel bezig met het frivole zingen en gitaarspelen! In de jaren vijftig en vooral in de jaren zestig veranderde er veel in de Nederlandse samenleving. Ook in de kerken. De muziek kondigde een nieuw tijdperk aan. Denk aan 'de Nozem en de Non' (Cornelis Vreeswijk). En niet te vergeten, met 'Rock around the clock' (Bill Haley) brak het rock-, beat- en poptijdperk aan, waarin de jongeren het voor het zeggen kregen. Studentenacties in het Amsterdamse Maagdenhuis! De disco, met zeer harde muziek, werd dansparadijs (de NV Philips zag de gehoorschade al aankomen en begon met de fabricage van gehoorapparatuur voor de toekomst!). Maar dit alles had maar

weinig invloed op de zweefvliegerij. Daar vloog men verder op de 66 les- en prestatietoestellen die na 1945 in opdracht van de KNVvL bij de NV Fokker waren gebouwd. Wel meer prestatiemogelijkheden en meer brevetten, maar toch weinig zweefvliegers. Het duurde tot 1958 voordat er vrouwen op de voorgrond traden. Toen behaalden Hetty Amade en Elly Seyffert een 12e, resp. 14e plaats op de Nationale Wedstrijden. Een eerste teken van de nieuwe tijd ook voor de zweefvliegerij. Maar in dit verhaal keren we terug naar de vooroorlogse beginjaren.

Vrouwen vliegen op Teuge

We komen terecht op het vliegveld Teuge. Daar was een populaire zweefvlieger, mejuffrouw Willy Grotenhuis uit Twello, 23 jaar oud. Zij behaalde in 1937 als eerste vrouw het C-brevet (nr. 25). Volgens een interview in het blad 'Vliegwereld' was zij een van de oprichters van Vliegclub Teuge. Ze moet wel 'in goede doen' zijn geweest. Want toen in 1936 de Nationale Luchtvaart School (NLS) op Teuge kwam, ging ze ook motorvliegen. Wat later kwam het Nederlandsch Instituut voor Zweefvliegen eveneens naar Teuge en beginjaren.

1 Elly van Damme probeert bij de WBAC eens hoe het op de ESG leskist zit. Op de achtergrond Pander Multipro PH-AIX. Foto uit boek 'Klu 75 jaar'.

kon men er met de Grunau 8 twee-zitter oefenen achter een motorkist. Behalve Willy Grotenhuis telde de VC Teuge nog een paar vrouwelijke leden. Volgens een plaatje in het blad 'Avia' van augustus 1964 waren er toen wel vijf zweefvliegers (zie foto). Bij een aantal zweefclubs in het land waren ook wel vrouwelijke leden. Verscheidene vrouwen maakten lesvluchten, maar kwamen nimmer toe aan een brevet. Dat is jammer, want alleen gebrevetteerde vrouwen zijn voor ons aan de vergetelheid ontrukkt. Dank zij de KNVvL, want die administreerde officieel de namen en de data van behaalde brevetten. Tot begin 1940 betreft dat circa 820 mannen en slechts 23 vrouwen (zie apart kader). Van andere vrouwen bestaat nauwelijks informatie en moet je zoeken naar een toevallig plaatje in een tijdschrift of krant. Tot zover het verhaal over de vooroorlogse Nederlandse zweefvliegers. In het volgende deel 3 gaan we eens kijken in België, waar Suzanne Lippens in 1930 haar zweefvlieg C-brevet behaalde. En in Duitsland, waar de legendarische Hanna Reitsch in 1932 op een SG-38 het vliegen leerde. Reitsch vloog daarna in Nazi-Duitsland als testpiloot alle denkbare vliegtuigtypen, waardoor ze even befaamd als omstrepen raakte. Na de oorlog was ze nog geruime tijd actief als prestatie- en wedstrijdvlieger (zie foto's Hanna Reitsch met Kranich III op 4e WK, Spanje 1952, pag. 38-39 van deze 'Thermiek'). Ook in Polen en de USSR waren er vrouwelijke topzweefvliegers. Er is nog veel te vertellen over zweefvliegende vrouwen. In de planning is ook een bezoekje aan Leszno (PL) in 1973. Daar vonden toen de eerste Internationale Dameskampioenschappen Zweefvliegen plaats. Alle 'Pilotinnen' vlogen er op het Poolse type 'Pirat'. En dat was wel even wennen. ■

Bronvermelding: Tijdschriften: 'de Prins' 1936, 'Libelle' 1937, 'Het Vliegveld' 1931-194, 'De Vliegspor' 1936, 'Vliegwereld' 1936. Boeken: 'Ventose ZC 50 jaar', 'WBAC 70 jaar', 'Kroniek van de 20e eeuw'. Archief Ary Ceelen

Vrouwelijke zweefvliegbrevethouders tot begin 1940				
Naam	Geb. datum, -plaats	A brevet, dd	B brevet, dd	C brevet, dd
Dina Popken	14-05-1912, Den Haag	A- 42, 12-06-33		
Emmy de Bink	30-07-1917, Leiden	A-74, 15-02-34	B-33, 10-08-35	
Willy Grotenhuis	14-07-1914, Voorst	A-206, 10-03-36	B-?	C-25, 03-08-37
T.H. Bos	28-02-1917, Leens	A-418, 06-10-37	B-380, 19-12-38	
C.J. Brandts-Buis	11-05-1917, Velp	A-65, 28-08-33		
Th.J.M. Broeckx	18-02-1912, Tilburg	A-389, 02-09-37	B-229, 27-11-37	
A.F.H. Draaisma	11-07-1920, Blora	A-590		
E.B. van Driest	16-02-1909, Soerabaja	A-99, 30-04-34	B-100, 11-06-36	
P.A. Groot	26-02-1917, Den Helder	A-454, 10-02-38		
P.C.van der Hoek	10-06-1918, Vlissingen	A-277, 28-08-36		
G.J. Hondsmark-S	17-12-1911, Deventer	A-668, 21-08-39	B-476, 24-04-40	
W. van Laar	28-10-1912, Deventer	A-491, 14-05-38	B-312, 28-07-38	
A.C. Mastenbroek	19-09-1914, Assen	A-236, 20-05-36	B-136 08-01-37	C-101, 12-10-39
E.E.C. v.d. Meulen	03-09-1909, Vlaardingen	A-405, 03-09-37		
A.L. de Muynck	01-04-1921, Middelburg	A-655, 09-08-39		
Henny Schipholt	04-11-1916, Enschedé	A-103, 15-08-34	B-116, 18-11-36	
G.H. Simons	14-09-1918, Buitenzorg	A-470, 02-04-38		
M.Th.G. Steeman	20-12-1911, Zaltbommel	A-392, 02-09-37	B-224, 12-10-37	
I.L.Veldh. v. Zanten	22-06-1911, Hillegom	A-?	B-?	C-115, 03-09-40
H. van der Ven	11-08-1916, Utrecht	A-128, 14-05-35	B-123, 16-12-36	
A.W.F. Wesselijs	10-08-1913, Amsterdam	A-116, 22-04-35	B-102, 11-09-36	
G. Westerveld	20-06-1912, Amsterdam	A-715, 25-04-40		
E. van de Witte	30-06-1918, Amsterdam	A-391, 02-09-37		

Bron: KNVvL brevetadministratie. Opmerkingen: niet elk brevet is genoteerd; sommige werden in het buitenland behaald of niet aan de KNVvL gemeld. De eerste, door vrouwen behaalde brevetten zijn vetgedrukt.

1 Kaarten in de Thermiekbelt, v.l.n.r. Kees van Eekelen, hangaarchef Terlet, Gerrit de Boer en Chris Buter (beiden LSKZC Gilze Rijen) en Bandy Szabo (GLC Illustrious).

2 V.l.n.r. Bandy Szabo, Gerrit de Boer en Chris Michielsen.

3 V.l.n.r. Jan Michielsen, Gerrit de Boer en een onbekend persoon.

4 Bandy Szabo naast Fokker Olympia.

Wie weet wat we zien?

In de vorige 'Thermiek' plaatsten we een oude foto van een Fokker Olympia met eenmalig toegepaste uitwendige zuurstofleiding. De foto kregen we van Saskia Klein Klouwenberg. Onze vraag was: waar en wanneer is die foto genomen en wie is de vlieger die naast de kist staat? Prompt ontvingen we twee lezersreacties. Van Paul van der Wegen, vroeger lid van de Gilzer Luchtvaartclub 'Illustrious' (nu van Eindhovense ACz). Hij meent Bandy Szabo te herkennen, midden jaren vijftig lid van Illustrious. De Olympia is waarschijnlijk dan de PH-172 uit de toenmalige clubvloot. Uitvoeriger nog was de reactie Gerrit de Boer, vroeger lid van de LSKZC Gilze-Rijen (nu van Twentsche ZC). Hij was erbij toen de foto werd gemaakt! Hij schrijft: 'Deze foto is genomen op Terlet tijdens de zweefvliegwedstrijden in 1958, dus al 48 jaar geleden. We zien Bandy Szabo, destijds voorzitter van Illustrious. Hij deed toen mee in die wedstrijd en ik fungeerde als ophaler. Wie de foto heeft gemaakt weet ik niet meer. Ik heb hem thuis ook en ik denk dat Saskia hem van haar vader Ben Klein Klouwenberg heeft gekregen. Die was toen beheerder van de Thermiekbelt en zorgde ook voor onze maaltijden, lekker en gezellig met z'n allen in de eetzaal. Jan Michielsen, instructeur van Illustrious vloog ook mee, volgens mij met de Skylark, en werd vierde in het klassement. Van hem heb ik ook nog een foto op Terlet bij de montage van zijn kist. Bandy nam in april 1959 opnieuw deel aan de wedstrijden op Terlet. Daarvan heb ik ook nog een foto.' (FS) ■

In 1997 ontvingen alle leden van de KNVvL Afdeling Zweefvliegen het boek Veilig Zweefvliegen. Nu zijn er nog een aantal dozen op het Afdelingsbureau aanwezig en willen we u een speciale aanbieding doen.

Zolang de voorraad strekt bieden we ze te koop aan voor:

Afhaalprijs € 5 per boek, € 75 per doos (18 stuks)

Verzendprijs € 7,50 per boek

Een doos van 18 stuks wordt niet verzonden in verband met hoge kosten. Overmaken van het verschuldigde bedrag op banknummer 51.91.46.581 t.n.v. KNVvL Afdeling Zweefvliegen Arnhem o.v.v. Veilig Zweefvliegen. Voor afhalen bel of email even met het Afdelingsbureau 026-3514515 / knvvlz@xs4all.nl